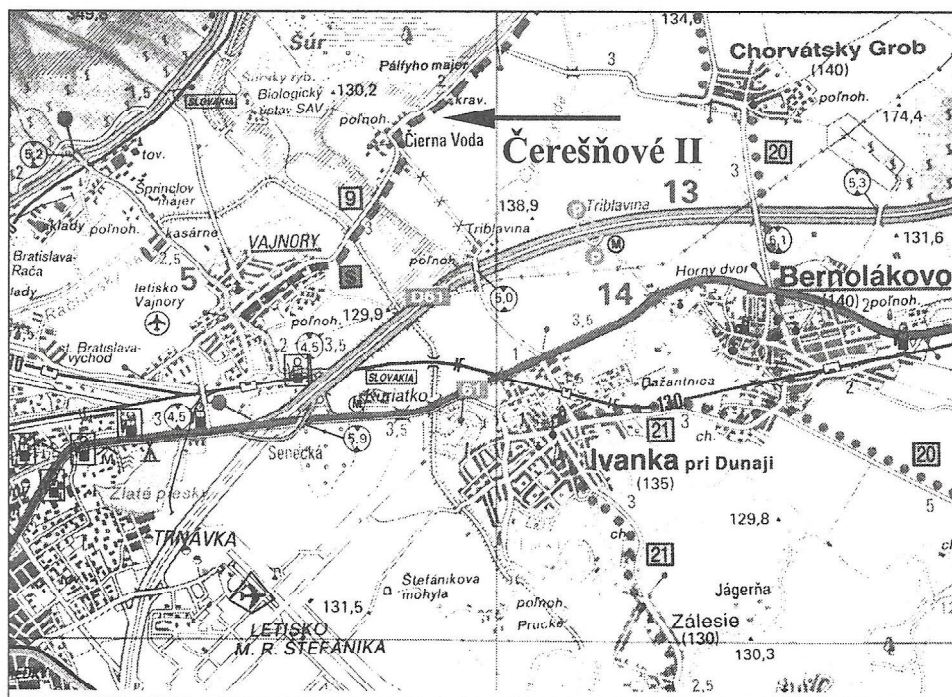

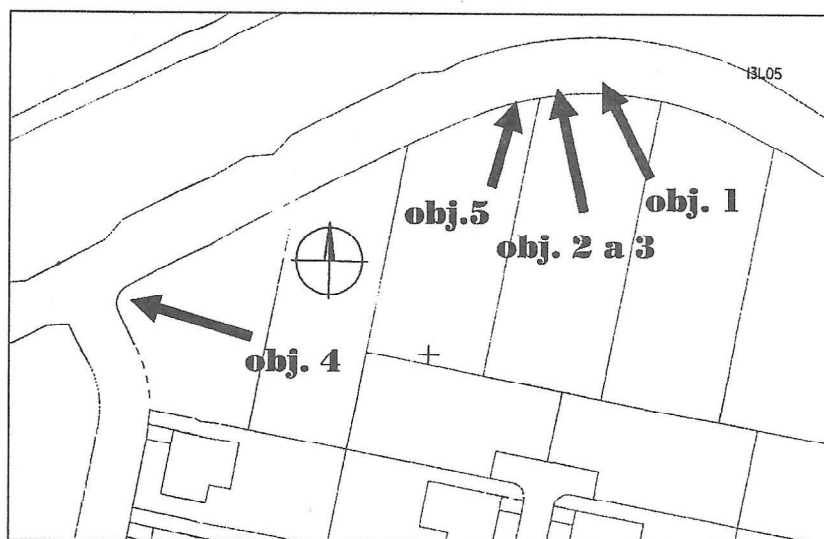
SÍDLISKOVÉ OBJEKTY Z DOBY LATÉNSKEJ V CHORVÁTSKOM GROBE, ČASŤ ČIERNA VODA

ZDENĚK FARKAŠ – PETER NAGY – MILOŠ GREGOR

Osada Čierna Voda, časť obce Chorvátsky Grob, okr. Senec leží na mierne zvlnenej rovine na severovýchod od obce Vajnory, mestskej časti Bratislavy, na juhozápadnom okraji dnes melioráciami výrazne zúženého močaristého územia Jurského Šúru (obr. 1). Z pôvodnej inundácie dunajských ramien s hustou sieťou vodných tokov zásobujúcich trvalejšie i príležitostné vodné plochy a mokrade vyčnievali v minulosti iba nízke, nikdy alebo iba zriedka zaplavované dny s pomerne husto doloženým osídlením z rôznych období praveku, zisteným na viacerých miestach medzi Vajnormi, Chorvátskym a Slovenským Grobom, katastrom mesta Svätý Jur a Pezinkom, časťou Grinava (napríklad Janšák 1933–34, 64; Mazálek 1954, 10; Studeníková – Zachar 1980a, 254 a n.; 1980b, 198 a n.; nepublikované

Obr. 1 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II. Na mape 1:100 000, upravené

Obr. 2 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II. Situovanie laténskych objektov v rámci stavby

zbery L. Voštinára uložené v Mestskom múzeu v Pezinku, archeologické výskumy realizované v spolupráci SNM-Archeologické múzeum v Bratislave a Mestské múzeum v Pezinku a pod.).

Na jednej z takýchto dún, ktorá pokračuje severovýchodným smerom k obci Slovenský Grob, leží aj východná časť osady Čierna Voda. Na prelome rokov 2003 a 2004 tu začala firma DOMEX s. r. o. na polohu Čerešňové II, s rozlohou takmer 12 ha, s prípravou plochy pre výstavbu bytových a rodinných domov. Podľa „Rozhodnutia“ Krajského pamiatkového úradu Bratislava č. BA/04/616/175/6/bx mal predpísaný archeologický výskum pozostávať predovšetkým zo sledovania výkopových prác.

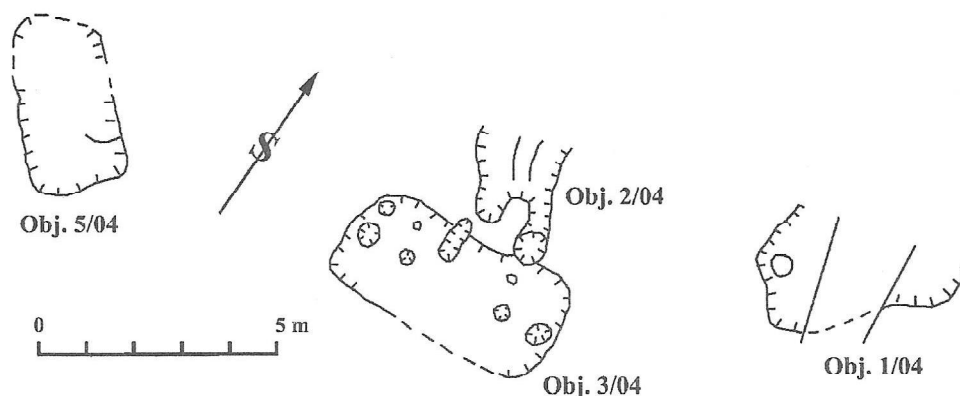
Pri odhumusovaní základov pre severnú okružnú komunikáciu a hĺbení do nej zapustených výkopov pre inžinierske siete narušili na najvyššie položenej časti staveniska s nadmorskou výškou 131 až 132 m štyri objekty z doby laténskej. Piaty sa podarilo zachytiť pri rozširovaní sondy v okolí hrnčiarskej pece (objekt 2/04).

Geologické podložie lokality pozostáva z vápnitých ílov, ílov s prímiesou pieskov a miestami aj štrkov (Maheľ – Buday 1963), ktoré prekrývajú zväčša lužné piesčité pôdy (Michalko a kol. 1986). Objekty z doby laténskej sa v profiloch rýsovali až pod vrstvou ornice, hrubou približne 0,6 m, ako výrazné hnedočierne zásahy vo svetlom podloží.

Opis objektov

Objekt 1/04

prečala ryha pre vodovod. Pri nasledovnom odkrytie sa zachytil zásah do podložia takmer obdĺžnikového tvaru s dlhšou osou orientovanou v smere východ – západ. Celú jeho severnú časť zničil výkop pre potrubie, pôvodne široký 1,6 m, za ním už objekt nepokračoval. Približne v strede prečal objekt 1/04 ďalší výkop, široký 1,2 až 1,7 m. Steny polozemnice, pravdepodobne po zániku pôvodnej funkcie sčasti zosunutú

Obr. 3 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II. Zoskupenie objektov 1 až 3/04 a 5/04

a rozplavené vodou, oblúkom klesali k rovnému dnu, ktoré pozostávalo zo sveilého žltého piesku. Pri západnej užšej stene, približne v strede jej dĺžky sa zachytila na úrovni dlážky kolová jamka (\varnothing 42 cm, hĺbka od úrovne dlážky 30 cm). Výplň jamky, ktorej steny kolmo klesali k rovnému dnu bez stôp po zapustenom alebo zarazenom stĺpe, tvorila hnedočierne piesčité zeminu bez zreteľného zvrstvenia. Zásyp samotného objektu 1/04 pozostával z kompaktnej piesčitej zeminu sýto čiernej farby, nepravidelne premiešanej zločkami keramiky, zvieracími kosťami a hručkami mazanice. Len v časti priečneho profilu, nad tenkou čiernou vrstvičkou pri dne, hrubou 3 až 4 cm, sa tiahla medzivrstvička žltého piesku.

Rozmery: zachovaná dĺžka 4,18 m, zachovaná, nie však pôvodná šírka 2,7 m. Zahĺbenie do podložia pod 0,6 m hrubou ornicoou 0,2 až 0,34 m. Dno tak ležalo v nadmorskej výške 129,61 až 129,75 m (obr. 2, 3, 5 a 6).

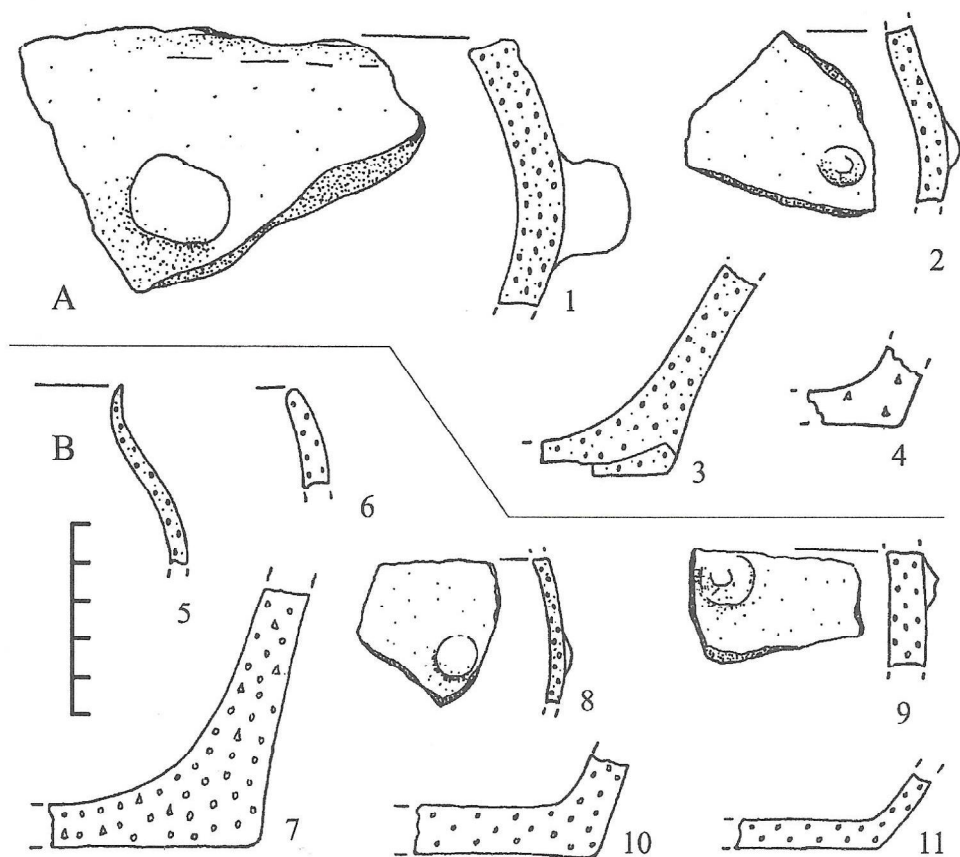
Nálezy

Z výplne (aj vyťaženej zemnými strojmi) sa vyzdvihlo 123 úlomkov keramiky, z ktorých desať možno zaradiť do obdobia lengyelskej kultúry (obr. 4: A), 65 úlomkov mazanice, niektoré so stopami po kruhových otvoroch charakteristických pre rošty hrnčiarskych pecí (pravdepodobne pochádzajú z deštrukcie objektu 2/04), 113 zlomkov zvieracích kostí, tri sílexy, železný pásik a kus čistej tuhy pochádzajúcej z územia na západ od Slovenska, napríklad z Rakúska, Moravy alebo Čiech (obr. 7, 8, 20: 1–3, 14).

Objekt 2/04

sa rysoval v južnej stene výkopu pre vodovodné potrubie ako výrazný ťlak s do červena prepátenou zemnou i väčšími sivými blokmi kompaktnej, ale sekundárne posunutej mazanice. Východný okraj objektu bol vzdialený 6,3 m od stredu objektu 1/04 smerom na západ (obr. 2 a 3). Po začistení a preparácii sa ukázalo, že ide o pozostatok silno poškodennej hrnčiarskej pece s na juhovýchod orientovaným predpecným priestorom, ktorý pozostával z dvoch do podložia zahĺbených lalokov. Východný vyústoval do kolovej jamky (k.j. A) kruhového tvaru s mierne k rovnému dnu sa zužujúcimi stenami. Jej výplň pozostávala z hnedočiernej piesčitej zeminu bez zvrstvenia (\varnothing 64 cm, hĺbka 58 cm od úrovne podložia). Cez k.j. A sa objekt 2/04 napájal na objekt 3/04. Západný lalok predpecného priestoru bol kratší a od steny objektu 3/04 ho delila vzdialenosť 0,58 m. Výplň obidvoch výbežkov so zaobleným dnom pozostávala z piesčitej tmavej, takmer čiernej zeminu bez výraznejšieho zvrstvenia a bez sprievodného archeologického materiálu.

Severnú časť objektu 2/04 z väčšej časti zničil výkop pre vodovod široký 1,6 m. Z vertikálnej dvojkomorovej pece sa tak zachovali iba časti už v dobe laténskej deštruovaného roštu s prieduchmi a výmazom vykurovacích kanálov ústiacich do ohnisku. V strednej časti objektu, v jeho pozdĺžnej osi, sa našiel obdĺžnikový stredový blok oddelujúci vykurovacie kandlíky a členiaci kúrenisko na dve časti, široký 0,34 m a dlhý 0,52 m (východná časť) či 0,76 m (západná časť). V miestach priliehajúcich k ohnisku

Obr. 4 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II. Fragmentsy keramiky lengyelskej kultúry. A – objekt 1/04, B – objekt 3/04

pece sa nachádzala do červena prepálená piesčité zeminá, ktorá pri podloží prechádzala do hnedých flakov, čiastočne zasahujúcich až do žltého piesčitého podložia. V strede bloku, smerom od kúreniska sa prepálený piesok zmenil na sivý, ktorý po oboch bokoch lemovali krusty vypálenej hlíny sivohnedej farby, z vonkajšej strany so stopami po prstoch a dlaniach staviteľa pece. Z vnútornej strany mal 3 až 6 cm hrubý výmaz nepravidelný povrch a prechádzal podľa umiestnenia v rámci kanáliku do rôzne intenzívne prepáleného piesčitého materiálu. Výška výmazu sa pohybovala v rozmedzí 0,3 až 0,34 m. Vrchná časť obidvoch kanálikov chýbala, poškodili ju pri odhumusovaní plochy a pravdepodobne aj hlbokej orbe.

Stredový blok medzi kanálikmi smeroval k neporušenému výbežku terénu, ktorý oddeľoval laloky predpečeného priestoru. Avšak nedotýkal sa ho, čo dokladá aj zaoblené zošíkmené ukončenie výmazu vykurovacích kanálikov.

Západný kanálik prekrývala pri kúrenisku vypálená hlinená hmota sivej farby, pri stredovom bloku sa opierajúca o hnedočiernu piesčitú výplň, prípadne o piesčité podložie a pri západnom okraji objektu o hnedočiernu piesčitý zásyp, ležiaci na svetlom, vplyvom prepálenia do svetločervených odtieňov sfarbenom podloží. Pri rozoberaní sa ukázalo, že prepálená sivá hmota je pozostatkom rozlámaného hlineného roštu s vyhladeným povrchom, uloženom v dvoch až troch vrstvách nad sebou. V jednotlivých zachovaných plástoch sa nachádzali otvory prieduchov s \varnothing okolo 5 cm. Vzdialenosť stredov jednotlivých otvorov sa pohybovala v rozmedzí 16 až 18 cm. Z východnej časti pece ostala iba prepálená hnedo-

červená hlinená vrstva, smerom na juh plynulo prechádzajúca do svetlejšieho a nekompaktného materiálu. Len tesne pri výkope pre vodovod ostal 16 cm široký hnedočervený pás roštu s dvomi kruhovými prieduchmi (Ø 4,5 a 5 cm). Z nálezovej situácie vyplýva, že pec bola zničená už v priebehu doby laténskej.

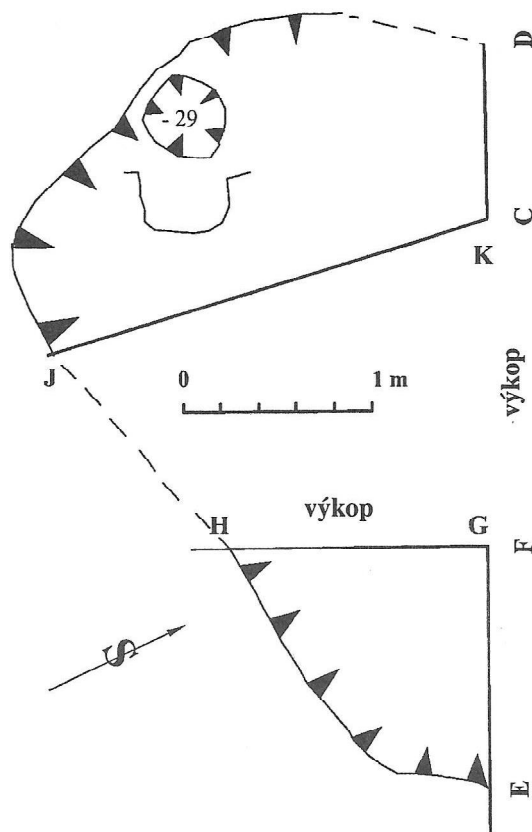
Rozmery: predpokladaný priemer roštu 1,6 m, dĺžka 2,36 m, zahĺbenie do podlažia 0,3 až 0,34 m, dno sa tak nachádzalo vo výške 129,65 až 129,61 m nad morom (obr. 9 a 10).

Nálezy: fragmenty roštu (obr. 11 a 12).

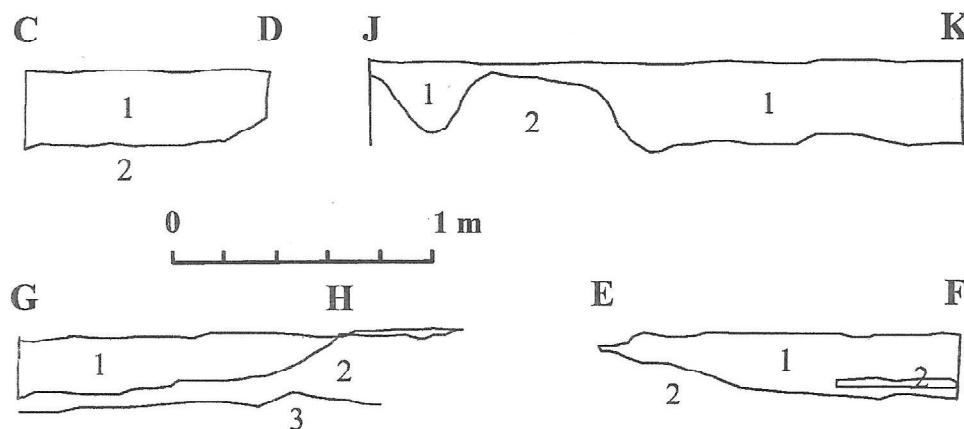
Objekt 3/04

ležal na juh od objektu 2/04 (obr. 9) a spájala ich kolová jamka A. Mal tvar obdĺžnika so zaoblenými rohmi a orientáciou v smere juhozápad – severovýchod. Steny oblúkovito klesali k pomerne rovnému dnu, výrazne rozrytému činnosťou poľných hlodavcov. Dlhší juhovýchodný okraj sa nepodarilo vypracovať v súvislej línii, zrejme ho poškodila hlboká orba. Výplň pozemnice pozostávala z piesčitej zeminy, sýtej hnedočiernej až čiernej farby, miestami pri dne prechádzajúcej do svetlejších žltých odtieňov, prípadne dno pokrývala sýto čierna, asi 1 cm hrubá vrstvička, ležiaca pod tenkým horizontom svetlého materiálu.

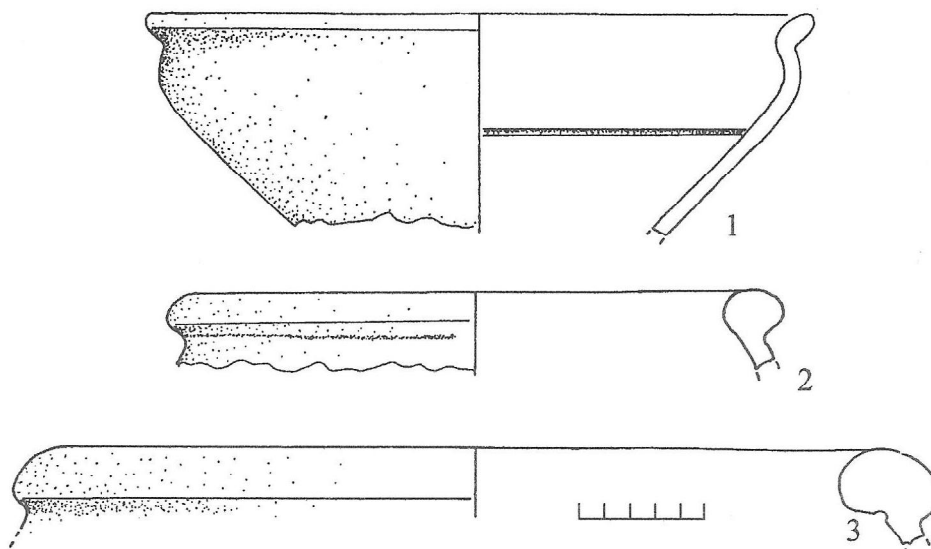
Nosná konštrukcia strechy sa zrejme opierala o dva stĺpy umiestnené v strede kratších stien. K.j. C mala Ø 38 cm a zahĺbili ju

Obr. 5 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II. Objekt 1/04

Obr. 6 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II. Objekt 1/04, profily: 1 – čierna piesčitá zemina, 2 – svetlá piesčitá zemina, 3 – štrk

Obr. 7 Chorvatský Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II.
Objekt 1/04. Čiastočne rekonštruovaná keramika

38 cm pod úroveň dlážky. K.j. D mala $\varnothing 41$ cm a zasahovala do hĺbky 35 cm. V ose stavby, v jednej línii s k.j. C a D boli dve ďalšie jamky, k.j. E a F, avšak oveľa plytšie, ako predchádzajúce (k.j. E – $\varnothing 33$ cm, hĺ. 8 cm, k.j. F – $\varnothing 31$ cm, hĺ. 9 cm). Okrem nich sa v západnom rohu polozemnice nachádzala k.j. G ($\varnothing 42$ cm, hĺ. 29 cm). Približne v strede pretínala severnú stenu objektu oválna, pravdepodobne zdvojená kolová jamka, zasahujúca ako do interiéru, tak exteriéru objektu 3/04. Zrejme tvorila pár ku k.j. A, nedotýkala sa však západného laloku predpevného priestoru objektu 2/04 ($\varnothing 118 \times 66$ cm, hĺ. 25 cm).

Okrem veľkých kolových jám sa v objekte 3/04 odkryli aj dve drobné jamky, na rozdiel od veľkých, ktoré mali zaoblené alebo rovné dno, so zašpicatým ukončením, poukazujúcim na zatĺkanie v nich upevnených kolíkov do dlážky. K.j. I ($\varnothing 10$ cm, hĺbka 15 cm) ležala medzi k.j. E a severnou stenou objektu, k.j. H ($\varnothing 16$ cm, hĺbka 19 cm) medzi k.j. F a A, mierne excentricky posunutá od ideálnej línie smerom na západ.

S výnimkou k.j. D a G sa vo výplniach jám s tmavo- až svetlosivou výplňou bez stôp po pôvodných drevených koľoch nenašiel žiadnen archeologický materiál.

Rozmery: 4,94 x 2,52 m, zahĺbenie 0,31 m (129,64 m nad morom) pod hornú úroveň podlažia (obr. 9 a 10).

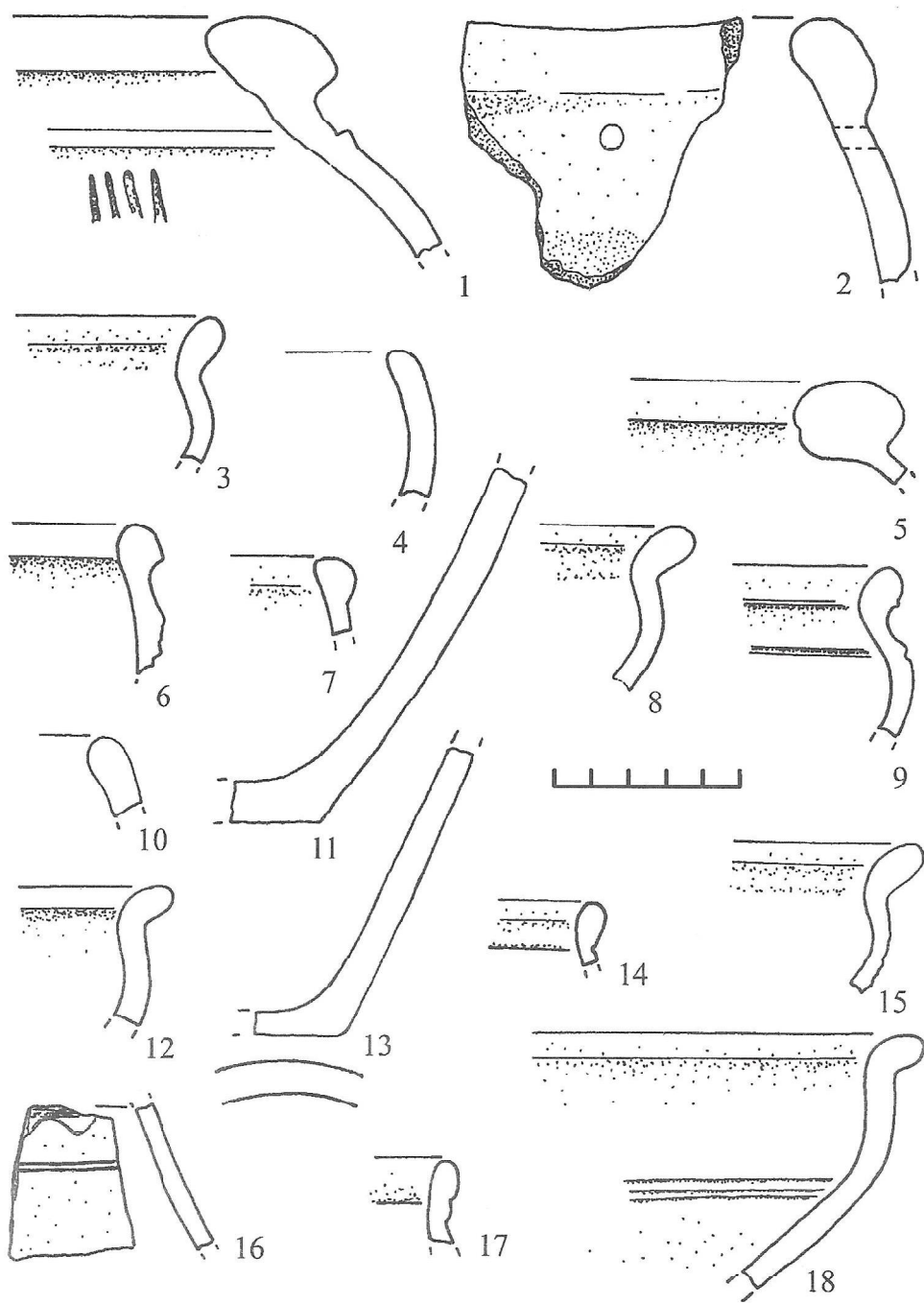
Nálezy

Z výplne sa vyzdvihlo 162 úlomkov keramiky, z toho 11 možno pripísať obdobiu lengyelskej kultúry (ďalej LgK), 17 fragmentov mazanice, 43 zvieracích kostí, ulita slimáka, osem sílexov (ďalšie tri z vrstvy tesne pri stene objektu), drobný železný hrot (ihly ?), dva železné úlomky a časť hlineného kolieska vyrobeného z črepu nádoby z doby laténskej (obr. 4:B, 13, 20: 4, 9–11, 13).

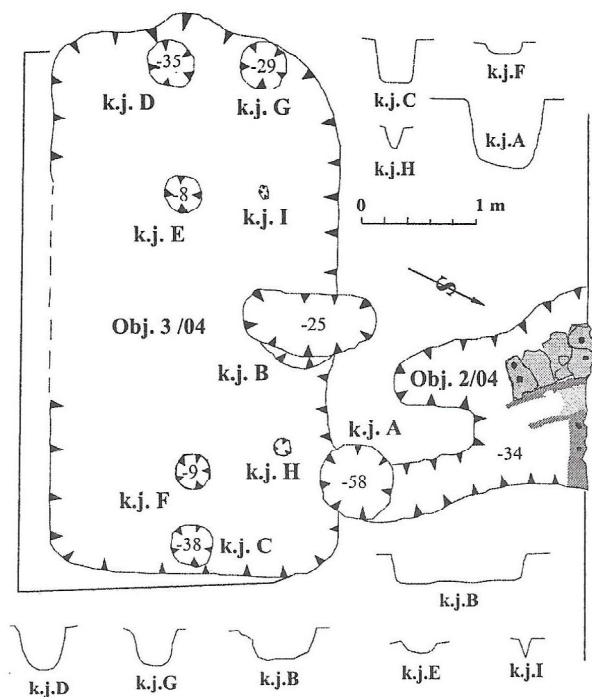
Objekt 5/04

sa nachádzal asi 4,5 m smerom na východ od objektu 3/04 (obr. 2 a 3). Jeho okraj sa črtal vo výkope pre vodovodnú prípojku ako drobný sýtočierny flak v žltomnedom piesčitom podloží. Zreteľnejšie sa však rýsoval až vo výkope pre plynové potrubie, ktoré ho preťalo na dve časti.

Do podlažia z piesčitej žltomnedej usadeniny zvrstvenej tenkými hnedými hlinitými medzivrstvičkami, hrubými do 0,5 cm, zahĺbili objekt tvaru nepravidelného obdĺžnika so zaoblenými rohmi, ktorý bol dlhšou osou orientovaný približne v smere severozápad – juhovýchod. Takmer jeho stredom prechádzala

Obr. 8 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešníové II.
Objekt 1/04. Keramika z výplne

Obr. 9 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II. Objekt 2 a 3/04

1,1 m široká ryha pre inžinierske siete. Výplň pozostávala z tmavej hnedočiernej piesčitej zeminy, rovnomerne premiešanej s relatívne malým množstvom črepového materiálu a zvieracích kostí. Tesne nad dnom, pri severnej stene členenou 10 cm do podložia zahĺbeným stupňom, sa striedali svetlohnedé a žltohnedé, výrazne tvrdé vrstvičky, zrejme z pôvodnej, niekoľko razy obnovovanej dlážky. Steny objektu, s výnimkou severnej časti, strmo klesali, k rovnému dnu. Napriek tomu, že objekt 5/04 tvarom aj veľkosťou pripomína obvyklé, sčasti do terénu zahĺbené chaty, nezachytili sa v ňom kolové jamky.

Rozmery: 3,8 x 2,06 m, dno ležalo v hĺbke 0,26 až 0,28 m (129,69 m nad morom) od hornej úrovne podložia (obr. 3, 17 a 18).

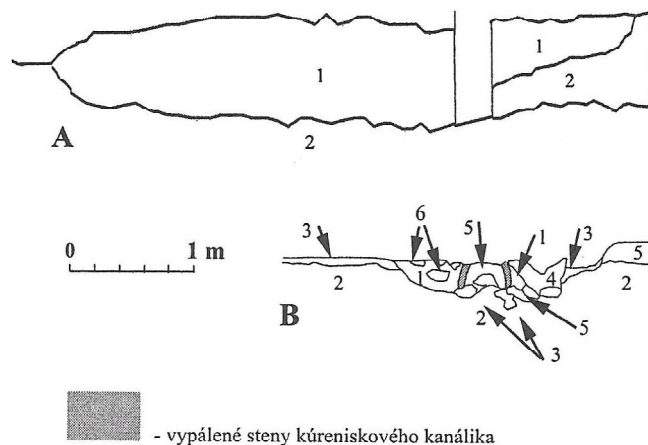
Nálezy

Z výplne pochádza 36 úlomkov keramiky, z toho dva z obdobia LgK, úlomok mazanice a 20 fragmentov zvieracích kostí (obr. 19).

Objekt 4/04

ležal 81 m smerom na západ od skupinky objektov 1-3/04 a 5/04. Jeho severnú časť poškodil výkop pre vodovod a súčasne ho prešiel aj výkop pre plynové potrubie, široký 0,8 m. Na rozdiel od okolia predchádzajúcich objektov sa zmenilo podložie, ktoré v hornej časti tvoril svetlý žltohnedý íl premiešaný s drobnozrnným štrkom. Pod ním ležal lepkavý hnedožltý íl, miestami prerušený tenkými pásikmi štrku s ílovitým pojivom.

Objekt 4/04, čiastočne zahĺbený do podložia, mal pôvodne obdĺžnikový pôdorys s orientáciou západ – východ. Dno bolo rovné. Pri strede východnej, kratšej steny sa našla kolová jamka A (Ø 38 cm, hĺbka 30 cm), so stenami kónicky sa zužujúcimi k mierne zaoblenému dnu. Výplň tvorila svetlohnedá piesčitá zemina, bez stôp po pôvodnom stĺpe. K.j. B (Ø 28 cm, hĺbka 14 cm) ležala excentricky posunutá od stredovej osi smerom k južnej stene objektu. Aj jej steny sa kónicky zužovali k zaoblenému dnu. Výplň pozostávala zo sýočiernej piesčitej zeminy s drobnými uhlíkmi. K.j. C (Ø 16 cm, hĺbka 8 cm) sa nachádzala pri sever-

Obr. 10 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II.
 A. Objekt 3/04 – pozdĺžny profil. B. Objekt 2/04 – profil vo výkope pre inžinierske siete. 1 – čierna piesčitá zemina (výplň), 2 – žltá piesčitá zemina, 3 – svetlohnedá piesčitá zemina, 4 – sivá prepálená hlina z roštu, 5 – dočervena prepálená zemina, 6 – hrušky mazanice

nej stene objektu, v časti medzi výkopom pre plyn a elektriku. Jej steny sa opäť kónicky zužovali, tentoraz však k mierne zošikmenému dnu. Výplň bola svetlosivá, piesčitá.

Zásyp objektu tvorila sýtočierna až čierna piesčitá zemina, miestami pri dne členená tenkými medzivrstvičkami rozpadnutých uhlíkov, hnedou piesčitou ornitou a svetlým ílom premiešaným s pieskom.

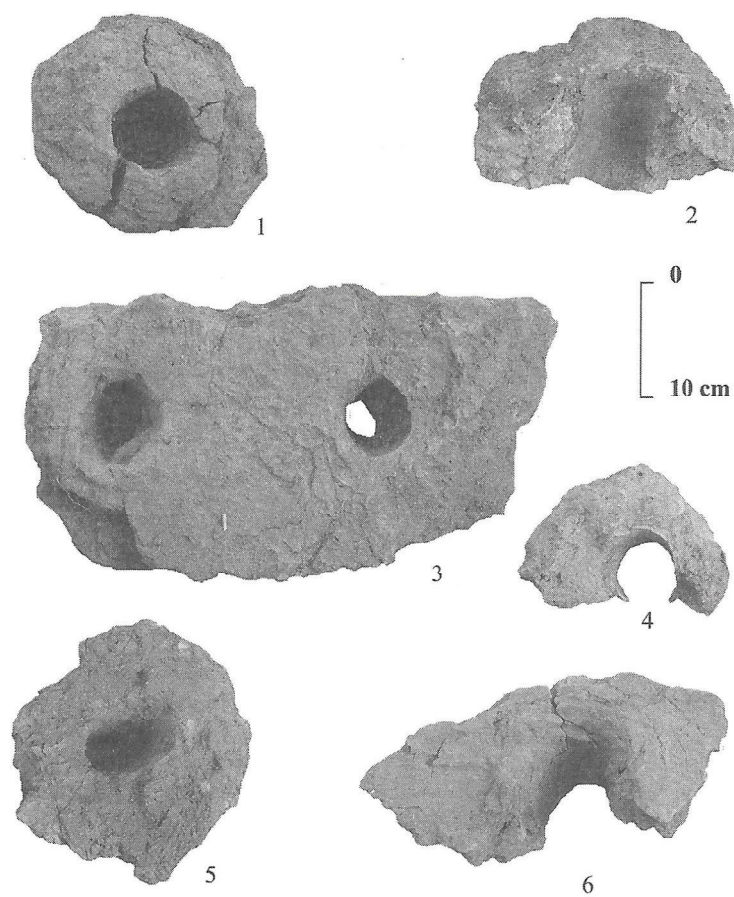
Rozmery: 3,6 x 3 (?) m. Pôvodná dĺžka však mohla byť o niečo kratšia, pretože východná stena objektu 4/04 bola pravdepodobne v procese zániku čiastočne zošikmená a rozšírená rozplavením. Dno ležalo v hĺbke 32 až 33 cm (131,11 až 130,12 m nad morom) od hornej úrovne podlažia (obr. 2, 14 a 15).

Nálezy

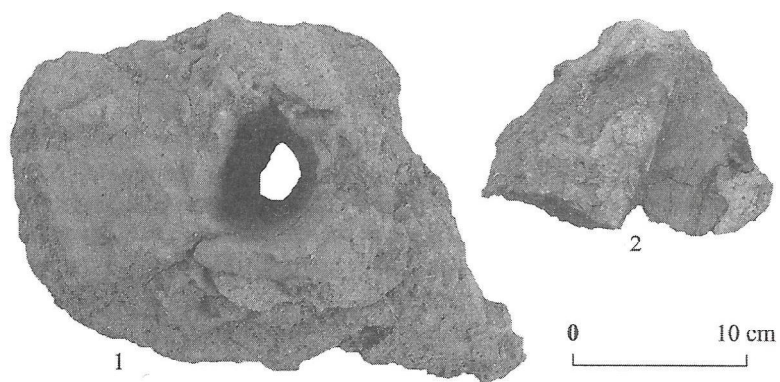
Z výplne sa vyzdvihlo 66 úlomkov keramiky, z toho päť z obdobia LgK, 14 kúskov mazanice, fragment železného predmetu, kamenný brúsik a 11 zvieracích kostí (obr. 19, 20: 7, 8).

Vyhodnotenie objektov

Objekty 1, 3, 4 a 5/04 možno zaradiť medzi prístrešky polozemnicového charakteru z doby laténskej, pri objektoch 1, 3 a 4/04 s nosnou konštrukciou strechy opretou o dvojicu stĺpov v interiéri stavby, v blízkosti stredu jej užších strán. Zložitejšia situácia je doložená v objekte 3/04, kde hlavné kolové jamy v pozdĺžnej ose objektu doplnili dvojicou ďalších, držiacich tenšie a plytšie do podlažia zapustené stĺpy. Nemožno vylúčiť, že pomáhali niesť konštrukciu valbovej strechy (Waldhauser a kol. 1993, 350, Abb. 164). Ďalšie kolové jamky v a pri severnej stene chaty už zrejme súviseli s jej špecifickou funkciou. Pravdepodobne slúžila ako hospodársky či výrobný objekt, priamo prepojený s prístreškom pokrývajúcim hrnčiarsku pcc (objekt 2/04). Iba v „chate“ 5/04 sa nepodarilo zachytiť stopy kolovej nosnej konštrukcie strechy. Podobné stavby však nie sú neznáme ani z iných osád z doby laténskej (Waldhauser a kol. 1993, Abb. 164; Waldhauser 2001, 56 a n.).

Obr. 11 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II.
Objekt 2/04. Fragmety roštu hrnčiarskej pece

Obr. 12 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II.
Objekt 2/04. Fragmety roštu hrnčiarskej pece

S plochou 12,45 m² (objekt 3/04), > 11,3 m² (objekt 1/04), > 10,8 m² (objekt 4/04) a 7,83 m² (objekt 5/04) zodpovedá väčšina polozemníč z Čiernej Vody priemernej veľkosti takýchto stavieb známych z územia Čiech (Waldhauser 2001, 56) a Moravy (Čižmár 1993, 390), avšak v Podunajsku by podľa K. Kuzmovej (1980, 316 a n.) ich plocha patrila k tým menším. V Nitre – Šindolke sa však nachádzali ako rozľahlejšie polozemnice, tak do terénu čiastočne zapustené prístrešky s plochou zodpovedajúcou objektom z Čiernej Vody (Březinová 2000, 25 a n.).

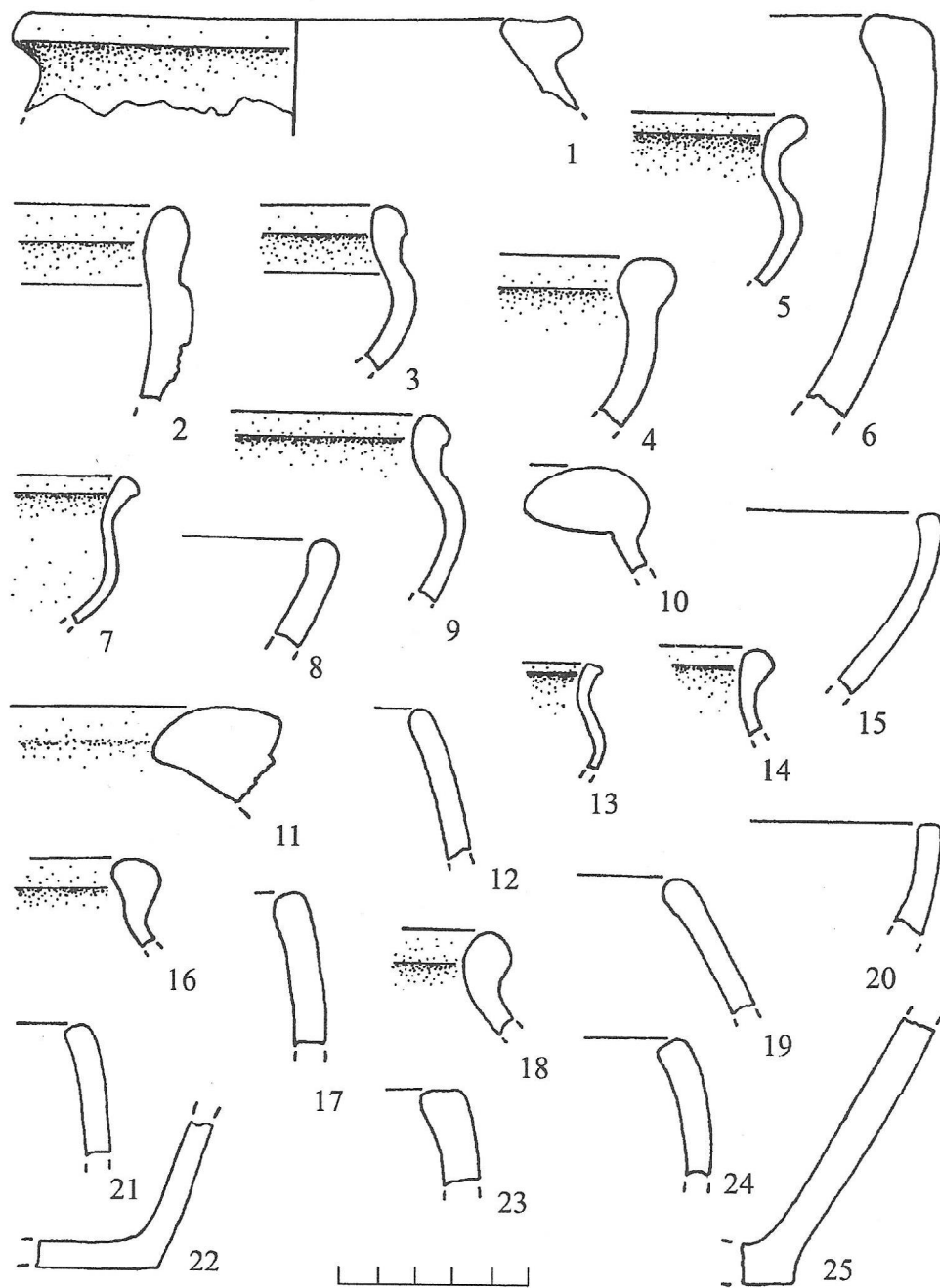
Dná objektov boli rovné, iba v objekte 5/05 sa pri východnej stene zachovala obdĺžniková, 10 cm do podlažia zapustená prehĺbenina. V niektorých prípadoch dlážku okrem udupania upravili nanášaním čistého piesku alebo výmazom, v prípade objektu 5/04 niekoľko razy obnoveným. Úlomky mazanice z výplní neumožňujú bližšie rozpoznať konštrukciu stien ani prípadných vykurovacích zariadení. Pomerne úlomkovitý a chudobný keramický materiál spolu s charakterom zásypov poukazujú na postupný zánik stavieb, pred ktorým si majitelia všetko použiteľné odniesli, napokon zaplnených zeminou a materiálom z okolia, vrátane starších nálezov pochádzajúcich z porušenej vrstvy z obdobia LgK. Orientácia stavieb nemala jednotný smer a nemožno vylúčiť, že objekty 1 až 3/04 a 5/04 boli súčasťou menšieho sídliskového celku (dvorca alebo usadlosti) skladajúceho sa ako z obytných, tak hospodárskych stavieb. Ani v jednej sa však nepodarilo nájsť zvyšky vykurovacieho zariadenia, ktoré by mohlo doložiť jeho obytný charakter.

Medzi hospodárske objekty s výrobnou funkciou azda možno zaradiť prístrešok označený ako objekt 3/04, prostredníctvom kolových jám prepojený cez predpecnú jamu s vertikálnou dvojkomorovou hrnčiarskou pecou s pravdepodobne s kruhovým roštom (Ø okolo 1,7 m), hrubým podľa zachovaných fragmentov 5 až 12 cm (pôvodná mocnosť roštu je niekde zvýšená sekundárne natavenými vrstvami piesku, zrejme po havárii zariadenia) a kruhovými prieduchmi s Ø okolo 5 cm. Zhotovili ich pomocou „obmurovania“ drevených kolíkov, ktorých otlaky sa zachovali na rošte. Hlboká orba a odrývanie plochy pod základ okružnej komunikácie celkom zničili prípadné zvyšky kupoly. Chýbajúci keramický materiál, pôvodná fragmentarizácia roštu a zosunutie do kúreniska v niekoľkých vrstvách poukazujú na zničenie a nasledovnú likvidáciu zariadenia ešte počas existencie tunajšieho laténskeho sídliska. Nízky stupeň vypálenia roštu, okolo 300 °C poukazuje na deštrukciu pece ešte pred prvým výpalom vsádzky. Kolové jamy na rozhraní objektov 2 a 3/04 azda boli súčasťou prístrešku nad pecou, chrániacou ju predovšetkým pri procese vypaľovania vsádzky pred nepriazňou počasia. Po zániku hrnčiarskej pece sa fragmenty z jej roštu a azda aj kupoly dostali tiež do zásypu neďalšieho objektu 1/04. S hrnčiarskou výrobou zrejme možno spájať aj kus tuhy, nájdený v zásype objektu 1/04.

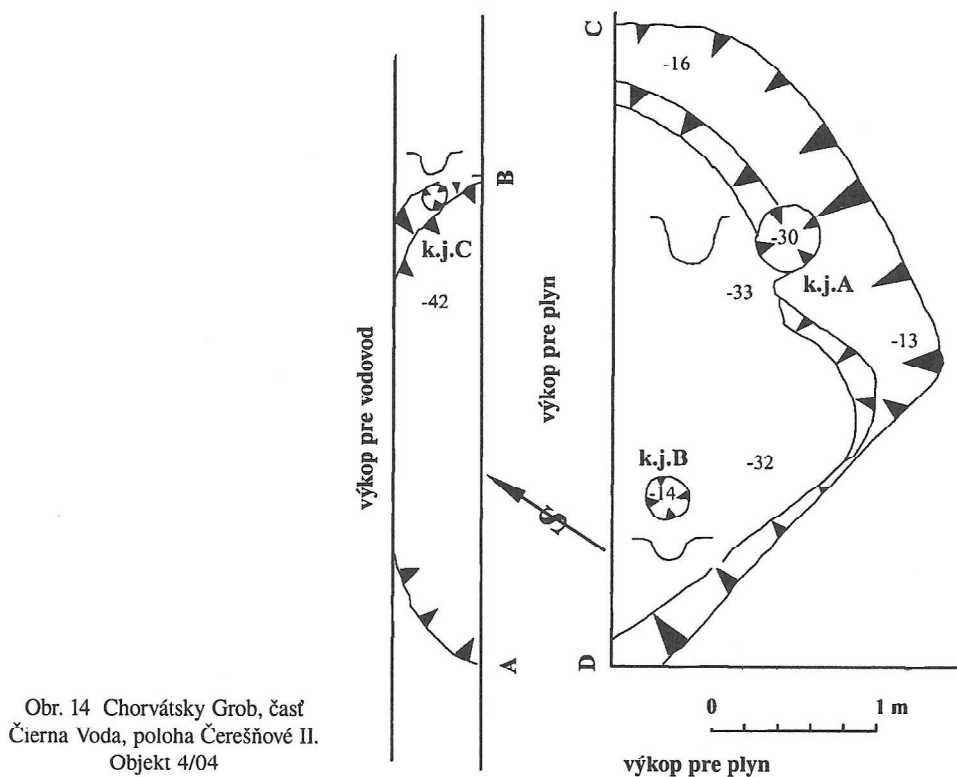
Metodika merania teploty výpalu

Rtg difrakčná prášková analýza

Rtg difrakčná prášková analýza bola vyhotovená na difraktometri DRON – 3 (Geologický ústav Prírodovedeckej fakulty UK) pri použití Co K α žiarenia, Fe filtra, urýchľovacieho napätia 30 kV a prúdu 15 mA. Krok zaznamenávania intenzít bol 0,1 °2 θ pri čase 1 s. Rtg – difrakčné analýzy boli vykonané v prírodnom stave (air-dry) a po sýtení parami etylénglykolu (EG) počas noci pri teplote 60 °C. Sýtenie EG sa používa na identifikáciu expandujúcich ílových minerálov, ktorých prítomnosť sa prejaví posunom ich reflexov po sýtení.

Obr. 13 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II.
 Objekt 3/04. Keramika z výplne

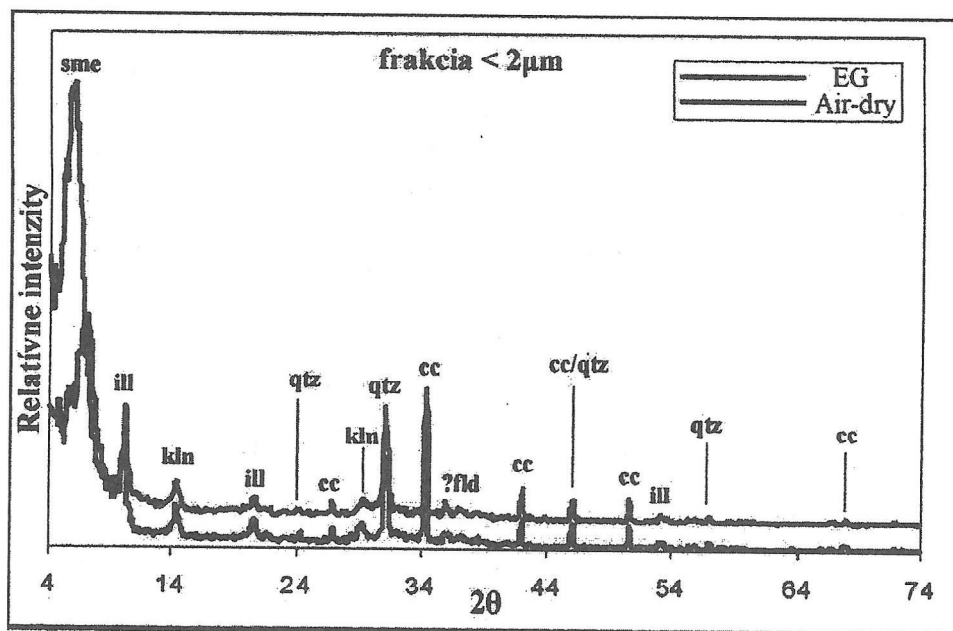
Príprava orientovaných preparátov

Rtg – difrakčná analýza orientovaných práškových preparátov je základnou identifikačnou metódou pri určovaní kvalitatívneho obsahu ílovej frakcie (pod $2 \mu\text{m}$). Požadovaná frakcia bola pripravená nasledovne. Vzorky z prieduchov, steny a kupoly pece boli rozrušené pomocou ultrazvuku vo vode, počas 5 minút. Suspenzia sa naliata do valcov, kde došlo k separácii ílovej frakcie. Čas sedimentácie bol odvodený na základe požadovanej veľkosti frakcie a výšky vodného stĺpca zo Stocksovho pravidla. Ílová frakcia po stanovenom čase zostala v suspenzii, ktorá sa stiahla vodnou výevou a usušila sa. Získaná frakcia bola použitá pre prípravu orientovaného preparátu. Orientované preparáty boli pripravené sedimentáciou suspenzie (110 mg ílovej frakcie na 2 ml destilovanej vody) na sklenené doštičky (10 mg ílu na 1cm^2). Orientované preparáty ílovej frakcie sa pripravujú pre zvýraznenie bazálnych reflexov ílových minerálov. Rtg – difrakčné analýzy boli vykonané v prírodnom stave (air-dry) a po sýtení parami etylénglykolu (EG) počas noci pri teplote $60 \text{ }^\circ\text{C}$. Sýtenie EG sa používa na identifikáciu expandujúcich ílových minerálov, ktorých prítomnosť sa prejaví posunom ich difrakčných maxím po sýtení.

Výsledky

Na stanovenie teploty, ktorá bola počas vypaľovacieho procesu dosiahnutá v hrnčiarskej peci, boli vzorky odobraté z prieduchov (CK-K1), steny (CK-K2) a z kupoly pece (CK-

Graf 1 Difraktogram frakcie < 2 µm vyseparovanej zo vzorky roštu hrnčiarskej pece. Prítomnosť smektitu (sme), ktorý je v tomto prípade dôležitým minerálom pre stanovenie teploty, sa prejavila výrazným posunom difrakčného maxima po nasýtení vzorky parami ctylénkykolu (EG)

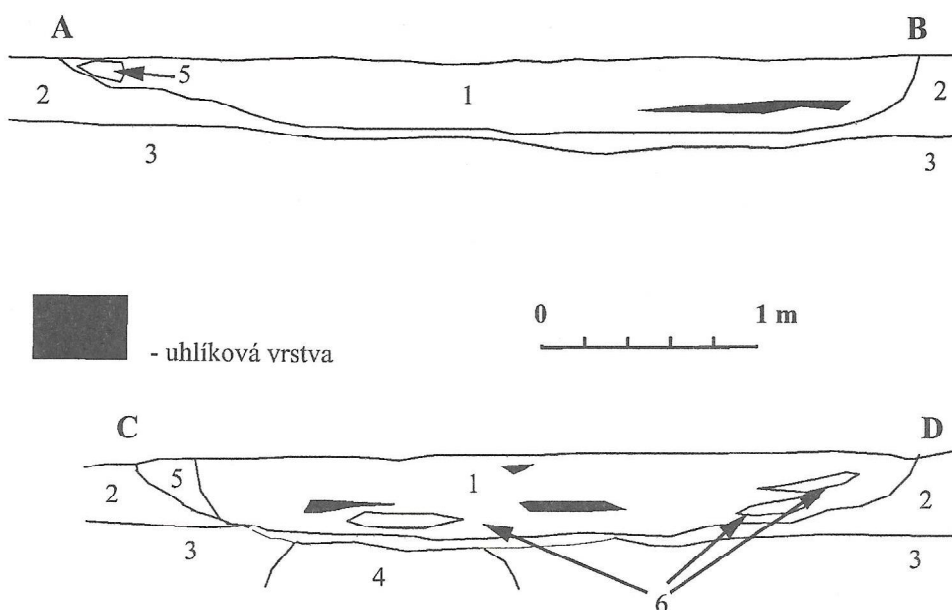

K3). Teplota výpalu bola identifikovaná na základe prítomnosti alebo neprítomnosti indexovaných minerálov, ktoré sú stabilné len v určitých teplotných intervaloch (Velde – Druc 1999, 299). V prípade vzoriek hrnčiarskej pece z Čiernej Vody sú minerály smektit, kaolinit a illit najdôležitejšími minerálmi, pomocou ktorých bola stanovená maximálna teplota dosiahnutá v peci. Vzhľadom na minerálne zloženie vzoriek možno konštatovať, že teplota v peci bola pri prieduchoch, stenách a kopule rovnaká. Prítomnosť smektitu vo všetkých vzorkách nasvedčuje o nízkej teplote, ktorá dosiahla maximálne 300 °C.

Tab. 1 Celkové minerálne zloženie analyzovaných vzoriek hrnčiarskej pece

Vzorka	Frakcia	Kremeň (qtz)	Živce (fld)	Kalcit (cc)	Kaolinit (kln)	Illit (ill)	Smektit (sme)
CK-K1/a	> 2 µm	+	-	+	+	+	+
CK-K1/b	< 2 µm	+	+	+	+	+	+
CK-K2/a	> 2 µm	+	-	+	-	+	+
CK-K2/b	< 2 µm	+	+	+	+	+	+
CK-K3/a	> 2 µm	+	-	+	-	+	+
CK-K3/b	< 2 µm	+	+	+	+	+	+

Zloženie bolo zostavené na základe air-dry a EG analýz vzoriek s frakciami < 2 µm a > 2 µm.
+ minerálna fáza prítomná vo vzorke; - minerálna fáza neprítomná vo vzorke.

Obr. 15 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II.
 Objekt 4/04. Profily: 1 – čierna piesčitá zemina (výplň), 2 – žltohnedý íl s kamienkami, 3 – hnedožltý íl,
 4 – štrk s prímiesou ílu, 5 – hnedá zemina, 6 – žltý piesok

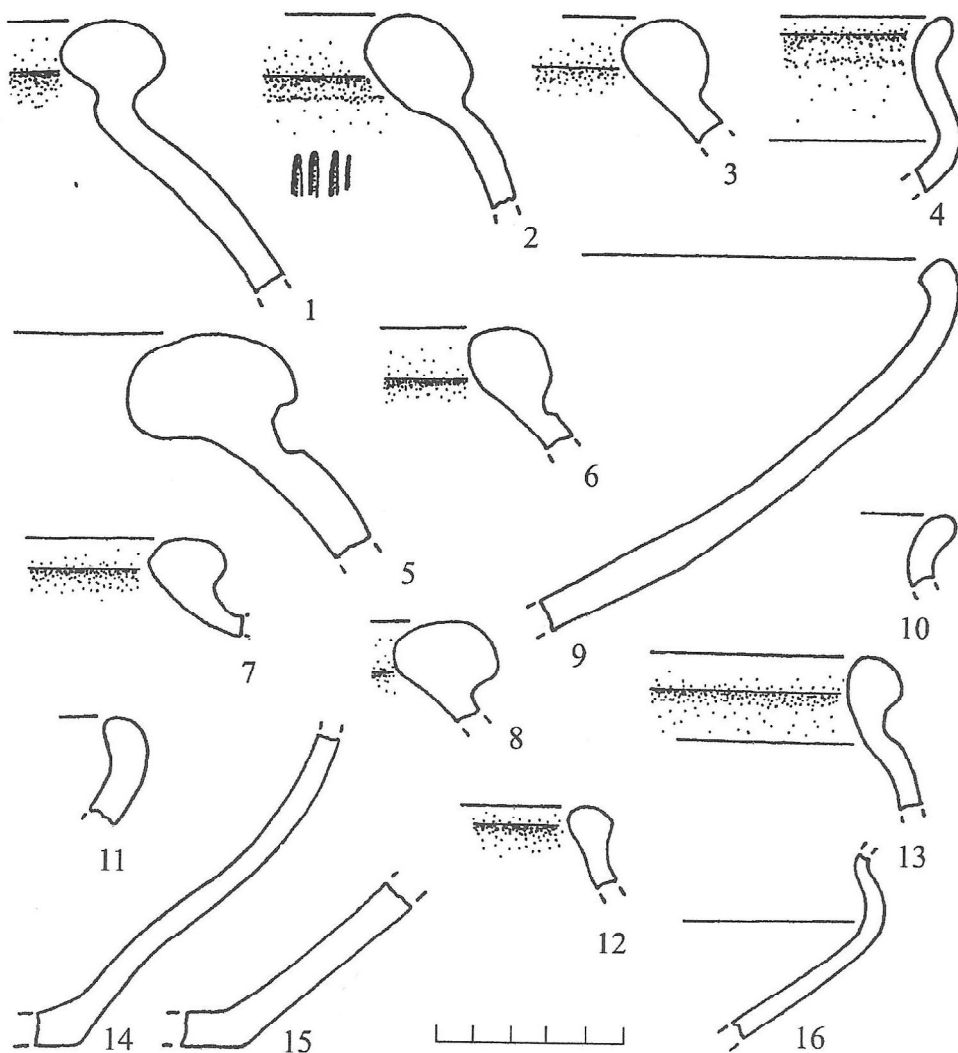
Osídlenie z obdobia lengyelskej kultúry

Najstaršie osídlenie polohy Čerešňové v Chorvátskom Grobe, časť Čierna voda je doložené nálezmi z obdobia lengyelskej kultúry (ďalej LgK).

Z výplne objektov, s výnimkou 2/04, ktorý bol bez sprievodných nálezov, sa vyzdvihlo 387 fragmentov keramiky, z ktorých 28 (7,24 %) možno pripísať LgK. Najviac pochádza z objektu 3/04 (11), ďalej z objektu 1/04 (10), menej z objektov 4/04 (5) a 5/04 (2 – obr. 4).

Keramiku lengyelskej kultúry vyrábali predovšetkým z výrazne piesčitého materiálu, pri hrubších črepech aj s prímiesou drobných kamienkov. Korodovaný povrch črepov bol preto drsný, sfarbený do svetlohnedých až okrových odtieňov. Výrazne fragmentárny stav nádob len s tromi zachovanými drobnými bradavkovitými výčnelkami, z ktorých dva boli umiestnené na vydutine nádoby a jedným vysokým zátkovitým výčnelkom bez rytej a maľovanej výzdoby sťažujú bližšie chronologické zaradenie náleziska. Plynulá esovitá profilácia okraja pohárika (obr. 4: B5) a vysoký zátkovitý výčnelok na tele nádoby však s istou výhradou nevyklúčujú vzťah k náplni ludanickej skupiny, ktorej osady sú známe z viacerých, zatiaľ neskúmaných lokalít v okolí Jurského Šúru.

Pri povrchovom zbere na odkrytej ploche a vo výplni objektov sa našlo aj 25 kusov kamennej štiepanej industrie. Z toho tri v objekte 1/04 a osem v objekte 3/04. Väčšina je výrobným odpadom, ako sú zvyšky jadier, odštepky z povrchu jadier, pozostatky po pokusnej ťažbe z riečnych okruhliakov a pod., ktorý dokladá miestne spracovanie suroviny. Iba šesť silexov možno zaradiť medzi nástroje, resp. ich polotovary, medzi ktorými, podobne

Obr. 16 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II.
Objekt 4/04. Keramika z výplne

ako na iných náleziskách LgK, prevládajú čepele a ich zlomky, retušované čepeľovité úštepky a retušované úštepky (obr. 20: 1–6).

Zo surovín je najčastejšie zastúpený rádiolarit (13 kusov), získavaný podľa valúnikov so stopami ťažby z miestnych štrkových nánosov dunajskej proveniencie. Druhou najpočetnejšie zastúpenou surovinou bol rohovec (6 x) a škrvritý rohovec (2 x), vzácnejšie sa vyskytol limnokvarcit (1, resp 3 x) a opál (1 x – tab. 1). Vzhľadom na využitie suroviny pochádzajúcej z dunajských štrkov sú aj z nej zhotovené nástroje pomerne drobnovaré, zodpovedajúce veľkosti prúdom transportovaných valúnikov.

Keramika a drobné nálezy z doby laténskej

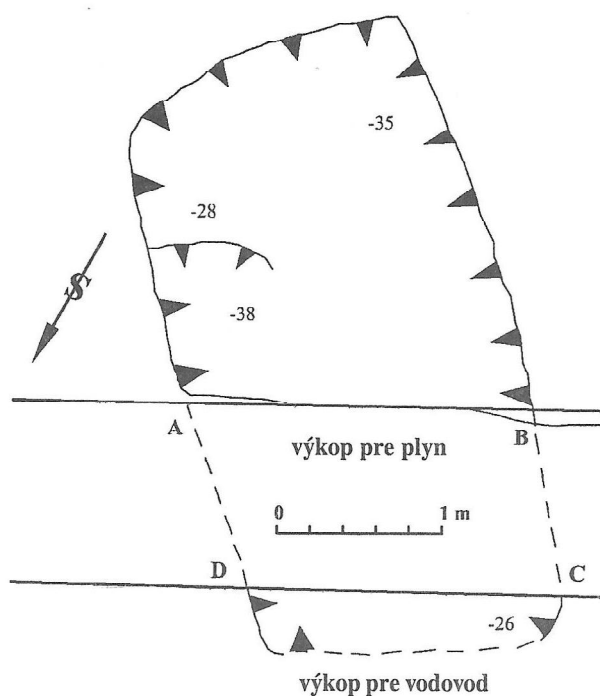
Pri výskume sa zo zásypu všetkých štyroch polozemníč podarilo získať 359 úlomkov laténskej keramiky, z toho 113 z objektu 1/04, 151 z objektu 3/04, 61 z objektu 4/04 a 34 z objektu 5/04.

Z výplne objektu 1/04 má len 21 črepov väčšiu vypovedaciu hodnotu, pretože pochádzajú z okrajov, dien alebo zdobených častí nádob (obr. 7 a 8). K nim možno ešte prirátat dno a štyri črepy z tela situlovitých hrncov so zvislo ryhovaným povrchom. Zachované zvyšky keramiky vykazujú výrazné rozdiely v kvalite hrnčiarskej hmoty a jej nasledovnom spracovaní. Používala sa jemná, preplavená hlina, ale aj hlina piesčitá, prípadne s prímiesou kamienkov alebo tuhy, niekedy vo forme drobných hrudiek. Kvalita hrnčiarskej hliny nezávisela vždy od typu nádob. Jemná plavená hlina je doložená niekedy aj pri hrubostenných tvaroch. Nádoby zhotovovali tromi základnými spôsobmi, a to na kruhu, modelovaním v ruke a nasledovným obtáčaním na kruhu a napokon len voľným modelovaním bez použitia kruhu. Povrch keramiky bol zväčša čierny, sivý až okrový a jeho úprava závisela od účelu nádoby. Pri percentuálne výrazne zastúpených misách býval povrch hladný až leštený, telo situlovitých hrncov okrem zvislého ryhovania často zdrsnili pod zvyčajne vyhladeným až vylčteným okrajom a podhrdlím (obr. 8: 2). Zrejme vplyvom

Tab. 2 Suroviny kamennej štiepanej industrie z Chorvátskeho Grobu, časti Čierna Voda, poloha Čerešňové II.

Vzorka	Obr.	objekt	surovina	rozмеры	farba
2 dn		1/04	rádiolarit	38x34x15	274 HRK
4 dn		1/04	opál	22x20x8	375 MRB
5 dn	20:6	3/04	rádiolarit	37x27x7	485 DVB
6 dn	20:4	3/04	rádiolarit	17x12x3	565 SOB
9 dn		3/04	rádiolarit	32x20x9	465 DOB
9 dn		3/04	rádiolarit	12x11x2	485 DVB
9 dn		3/04	rádiolarit	32x24x9	476 DRB
9 dn		3/04	limnokvarcit	26x23x14	2.1 H.G
11 dn		zber	rádiolarit	47x45x26	465 DOB
11 dn		zber	rádiolarit	36x15x14	565 SOB
11 dn		zber	rádiolarit	26x22x16	565 SOB
11 dn		zber	rádiolarit	27x26x9	565 SOB
11 dn		zber	rohovec	34x26x16	3.5 M.B
12 dn		3/04	škvrnitý rohovec	39x26x15	274 HRK
12 dn		3/04	škvrnitý rohovec	22x12x6	274 HRK
12 dn		3/04	rohovec	19x8x3	465 DOB
12 dn		3/04	rohovec	16x10x4	4.5 D.B
12 dn	20:3	3/04	rohovec	25x14x3	4.5 D.B
12 dn	20:2	3/04	rohovec	24x12x3	4.5 D.B
12 dn		3/04	rohovec	45x24x12	4.5 D.B
12 dn	20:1	3/04	? limnokvarcit	46x19x10	474 DRK
16 dn		zber	rádiolarit	22x14x7	565 SOB
16 dn	20:5	zber	rádiolarit	14x12x3	4.5 D.B
16 dn		zber	rádiolarit	23x22x17	5.5 S.B
16 dn		zber	? limnokvarcit	24x14x10	334 MEK

Farba suroviny bola určená na základe tabuliek TGL 34329 Gesteinfarben

Obr. 17 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II. Objekt 5/04

nedostatočného spracovania keramickej hmoty a nasledovného výpalu sa povrch časti črepov šupinovito rozpadá (obr. 8: 5, 6, 17). Na snahu opraviť už poškodenú keramikou poukazuje prevrtaný otvor pod okrajom jedného z hrncov (obr. 8: 2).

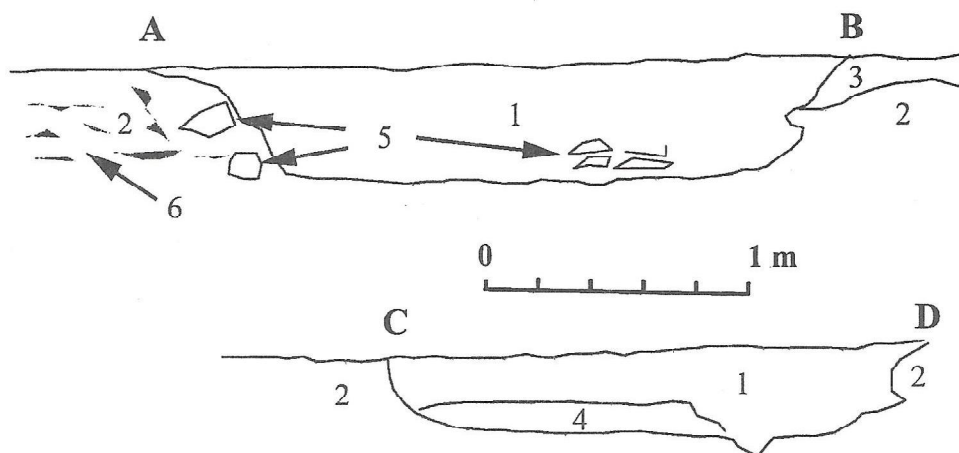
Z doložených keramickej tvarov sú zastúpené predovšetkým misy, rôzne tvary hrncov, či situlovitých hrncov a jedným úlomkom azda aj vázovitá nádoba s vhladeným ornamentom (obr. 8: 16).

Kónické misy s mierne dovnútra vtiiahnutým ústím sú doložené jedným, s istou výhradou dvomi úločkami okrajov (obr. 8: 4, 10), pričom prvú z nich zhotovili v ruke bez pomoci hrnčiarskeho kruhu. V piesčitom materiáli je nevýrazná prímies tuhy, ktorá však nebola prítomná v druhom z úlomkov. Väčšina mís však patrí k typom s kónickým telom a von vyhnutým, rôzne profilovaným okrajom. Všetky boli točené na kruhu, pôvodne s vyhladeným až vylešteným povrchom, niekedy s vhladeným jednoduchým alebo viacnásobným obežným pásikom z vnútornej strany (obr. 7: 1; 8: 18).

Zrejme k dôležitým chronologickým znakom patrí absencia ostro profilovaných mís typu „Békásmegyer“, výrazne zastúpených v nálezovom materiáli Bratislavského oppida (Pieta – Zachar 1993, 160; Čambal 2004, 20 a n.).

Ako misy, tak aj hrncovité nádoby točili na kruhu, zhotovili ich však zväčša z piesčitého materiálu, niekedy s prímiesou tuhy alebo sludy (obr. 8: 2).

Z výplne objektu 1/04 sa vyzdvihlo aj 72 prevažne drobných úlomkov mazanice, zväčša okrovej farby a s výraznou prímiesou organického materiálu, v niektorých prípadoch s otlakami drobných prútov. Podľa zachovaného zvyšku prieduchu na jednom zo zlom-

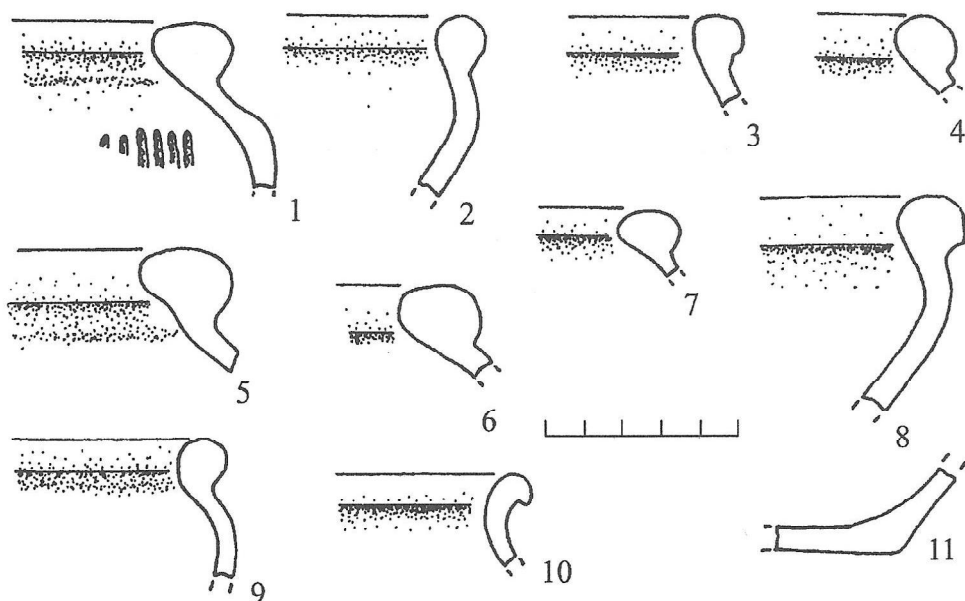
Obr. 18 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II.
 Objekt 5/04. Profily: 1 – hnedočierne piesčité zemina (výplň), 2 – žltý piesok (podložie),
 3 – piesčité hnedá ornica, 4 – svetlohnedá piesčité zemina, 5 – tmavohnedá piesčité zemina,
 6 – tmavšie medzi vrstvičky v podloží

kov sa časť mazanice dostala do zásypu pravdepodobne už z rozvlečenej deštrukcie blízkej hrnčiarskej pece, objekt 2/04.

Z objektu 3/04 pochádza 25 fragmentov nádob s vypovedacou hodnotou (obr. 13), ku ktorým možno prirátat ďalších 25 úlomkov s rytím zdrsneným povrchom. Podobne, ako v objekte 1/04 majú medzi nádobami vysoké zastúpenie misovité tvary, a to ako s vyhnutým, rôzne profilovaným okrajom, tak s dovnútra zatiahnutým ústím. Pri niektorých drobných okrajových črepoch z dvojkónických nádob však niekedy nemožno jednoznačne rozhodnúť, či ide o pozostatok misy alebo nádoby so súdkovitým telom. Skôr podľa zlomkov z tiel zdrsnených hrebeňovaním, ako z okrajov, možno rátať aj s relatívne vysokým zastúpením hrncov a situlovitých hrncov. Typológia keramiky oproti objektu 1/04 je rozšírená o zástupcu zrejme vázovitého hrnca (obr. 13: 1) a drobný zosilnený, von vyhnutý okraj zhotovený z okrovo sfarbenej plavenej hliny na rýchlo rotujúcom hrnčiarskom kruhu azda pochádza z fľaškovitého tvaru, hoci práve fragmentarizácia keramiky sťažuje morfológický rozbor. Kvalita hrnčiarskej hmoty, jej spracovanie i vypálenie zodpovedá nálezom z objektu 1/04, doplneným o tehlovočervený povrch (obr. 13: 18).

Zo zásypu sa okrem črepového materiálu získalo len 15 drobných úlomkov hnedočerenej až okrovej mazanice s organickou prímiesou.

Z objektu 4/04 sa podarilo vyzdvihnúť 16 typologicky výrazných okrajov a dien, ku ktorým pristupuje 15 črepov s povrchom zdrsneným zvislým hrebeňovaním z tiel situlovitých hrncov, ktoré spolu s misami tvoria základnú typologickú skladbu tunajšej keramiky (obr. 16). Veľký fragment kónickej misy s dovnútra zatiahnutým ústím pochádza z hnedočiernej nádoby obtáčanej na kruhu (obr. 16: 9), zatiaľ čo okraj, azda z podobného keramického tvaru (obr. 16: 11) má hladný povrch. Zložením hrnčiarskej hliny, inak blízkej nálezom z objektov 1 a 3/04, sa od ostatných nádob odlišuje okrajový fragment dvojkónickej misy alebo širokej šálky (obr. 16: 4), vytočený na hrnčiarskom kruhu z bahnitého materiálu okrovej farby.

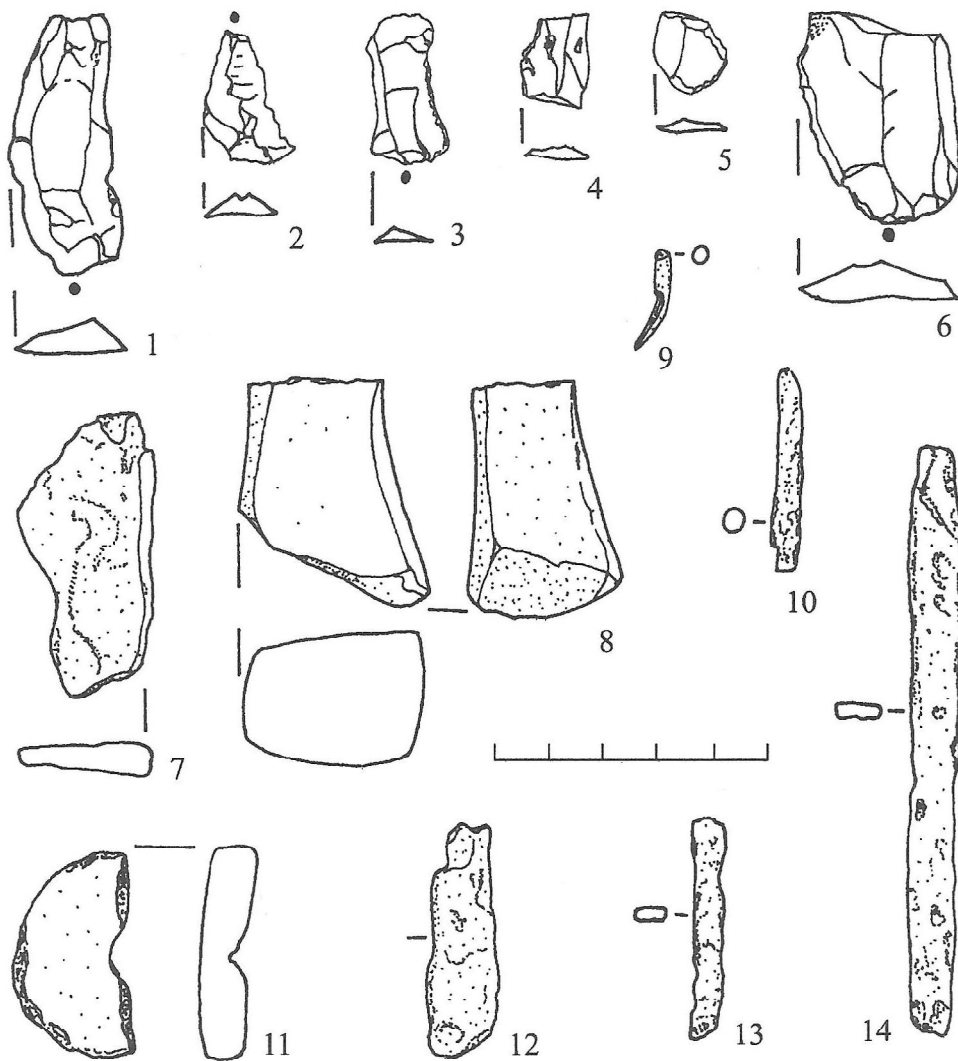
Obr. 19 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II.
Objekt 5/04. Keramika z výplne

Zo zásypu objektu 4/04 pochádza aj 11 drobných úlomkov mazanice, dva z nich so zarovnaným povrchom.

Najmenší súbor keramiky sa našiel v objekte 5/04, pozostával, okrem iného, z desiatich okrajov, dna a piatich črepov zo zdrsnených tiel situlovitých hrncov (obr. 19). Opäť prevažovali fragmenty misovitých a hrncovitých nádob, jedným okrajom však bola zastúpená aj fľaša alebo váza (obr. 19:10), zhotovená z dobre preplavenej a dokonale vypálenej hlíny sivej farby. Podobne ako v predchádzajúcich objektoch sa objavuje aj zle spracovaná a napokon vypálená hrnčiarska hmota, ktorá sa na povrchu výrazne rozpadá (napríklad obr. 19: 6,7). Zastúpené sú ako v ruke formované, tak na kruhu iba obtáčané nádoby (obr. 19: 2, 9).

Mazanica je v objekte 5/04 doložená iba jediným, malým kúskom.

Okrem keramiky, mazanice a zvieracích kostí (v súčasnosti sú v štádiu spracovania) pochádza z objektov aj nevelký súbor železných predmetov, reprezentovaný v objekte 1/04 pásikom obdĺžnikového prierezu (obr. 20: 14). Z objektu 3/04 sa vyzdvihol úzky pásik (obr. 20: 13), kus tyčinky kruhového prierezu (obr. 20: 10), zahnutý drôt (časť ihly? – obr. 20: 9) a fragment čepele nožika (obr. 20: 12). V objekte 4/04 sa našiel kus amorfného železa (obr. 20: 8). Okrem toho sa do zásypu objektu 3/04 dostala polovica kotúčika druhotne vybrúseného z črepu s kónickou jamkou po vŕtaní kruhového otvoru (obr. 20: 11). S podobnými praslenmi a ich polotovarmi sa pomerne často stretávame na sídliskách z doby laténskej. K bežnej výbave keltskej domácnosti patrili aj brúsny kameň, ktorého fragment so štvoruholníkovým prierezom sa našiel v objekte 4/04 (obr. 20: 8).

Obr. 20 Chorvátsky Grob, časť Čierna Voda, poloha Čerešňové II.

Drobné nálezy. Kamenná štiepaná industria (1-6), kamenný brúsik (8), hlinený praslen (11), fragmenty železných predmetov (7,9-10,12-14); Objekt 1/04: 1-3,14; Objekt 3/04: 4,9-11,13; Objekt 4/04: 7,8; zber: 5 a 6

Záver

Archeologický výskum v Chorvátskom Grobe, časti Čierna Voda, poloha Čerešňové doložil, že mierna vyvýšenina, ktorá vystupuje 1,5 až 2 m nad pôvodné inundačné územie a tiahne sa od Bratislavy, časti Vajnory k Slovenskému a Chorvátskemu Grobu bola obývaná najneskôr už v starom eneolite, v závere lengyelskej kultúry. Pravdepodobne neskoršie osídlenie a hlboká orba zničili sídliskové objekty, a tak sa zachovali iba úlomky keramiky v sekundárnej polohe vo výplni polozemnic z doby laténskej a kamenná štiepaná

industria, aspoň sčasti zhotovovaná priamo na mieste zo surovín, predovšetkým rádiolari-
tu, nachádzaných v tunajších dunajských náplavoch.

V dobe laténskej vznikla v Čiernej Vode osada, skladajúca sa zrejme zo samostatných
uzavretých hospodárskych usadlostí, dvorcov. Súčasťou jedného z nich azda boli objekty 1,
2, 3 a 5/04. Presnejšie časové zaradenie lokality, či sledovanie prípadnej časovej násled-
nosti jednotlivých objektov sťažuje vysoká fragmentárnosť keramiky a absencia chronolo-
gicky významných kovových predmetov, napríklad spôn.

Absencia maľovanej keramiky, mís typu „Békásmegyer“, tzv. dáckych importov a hrncov
s kyjovito zosilneným okrajom poukazuje na to, že skúmaná časť osady v Čiernej Vode je
staršia, ako väčšina nálezov z oppidálnej štruktúry na území dnešnej Bratislavy a opevnenej
osady na Devíne (Zachar 1986, 51 a n.; Pieta – Zachar 1993, 157 a n.; Čambal 2004), ale aj
ako materiál z objektu 3/79 v Bratislave-Vajnorochoch (Studeníková – Zachar 1980b, 199, obr.
12).

Presnejšie datovanie náleziska sťažuje aj pomerne dlhé pretrvávajúce zaužívané spô-
sobov tvarovania predovšetkým situlovitých hrncov. K miskám s von vyhnutým
a vtiaknutým ústím však nachádzame analógie na viacerých lokalitách, napríklad na Sta-
rom Hradisku na Morave (Meduna 1970, Taf. 40, 47, 53), v Nitre-Šindolke (Březinová
2000) či Studienke na Záhorí (nepublikovaný materiál L. Zachara v SNM-AM), ktoré bý-
vajú rámcovo zaradované do obdobia LC, predovšetkým však LC₂ (Zachar 1981, 326; 1982,
309; Březinová 2000, 19; Březinová – Hečková 1994, 77), s prípadným čiastočným preží-
vaním do LD₁ (Čižmář 1993, 402).

Presnejšie datovanie a vývoj laténskeho osídlenia na miernych dunách medzi Bratisla-
vou, časťou Vajnory, Slovenským a Chorvátskym Grobom, cieľavedome sa vyhýbajúcemu
zátopovej oblasti poniže vrstevnice 130,5 metra n.m. zrejme umožní až ďalší záchranný
archeologický výskum s väčšími nálezovými celkami na miestach, kde v súčasnosti pre-
bieha rozsiahla výstavba tzv. satelitných mestečiek rodinných domov. Azda sa tak podarí
aj overiť predpokladaný dvorcový systém budovania osád, kde podľa zoskupenia objektov
1 až 3 a 5/04 nemožno vylúčiť ich rozmiestnenie okolo centrálnej plochy, akéhosi dvora.

LITERATÚRA

- BŘEZINOVÁ, G. 2000: Nitra-Šindolka. Siedlung aus der Latènezeit. Nitra.
BŘEZINOVÁ, G. – HEČKOVÁ, J. 1994: K problematike laténskeho osídlenia v Nitre-Šindolke. In: Štud.
Zvesti AÚ SAV 30, s. 73–96.
ČAMBAL, R. 2004: Bratislavský hradný vrch – akropola neskoroláténskeho oppida. Zbor. SNM, Archeo-
lógia – Supplementum 1. Bratislava.
ČIŽMÁŘ, M. 1993: Keltská okupace Moravy (doba laténská). In: Podborský V. a kol.: Pravědě dějiny
Moravy. Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada, svazek 3. Brno, s. 380–423.
JANŠÁK, Š. 1933-34: Staré osídlení Slovenska. In: Sborník Muzeální slovenské společnosti 27–28,
s. 30–71.
KUZMOVÁ, K. 1980: Nížinné sídliská z neskoré doby laténskej v strednom Podunajsku. Slov. Arch. 28,
s. 313–340.
MAHEL, M. – BUDAY, T. 1963: Geologická mapa ČSSR. Mapa predštvrtohorných útvarov 1:200 000,
M-33-XXXVI Bratislava – M-33-XXXV Wien. Praha.
MAZÁLEK, M. 1954: Mesolitické nálezy ze Slovenska. Arch. Rozhledy 6, s. 7–12.
MEDUNA, J. 1970: Staré Hradisko II. Katalog der Funde aus den Museen in Brno (Brün), Praha (Prag),
Olomouc, Plumlov und Prostějov. Brno.
MICHALKO, J. a kol. 1986: Geobotanická mapa ČSSR. Slovenská socialistická republika. Bratislava.

- PIETA, K. – ZACHAR, L. 1993: Mladšia doba železná (laténska). In: Štefanovičová, T. a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy. Bratislava, s. 143–209.
- STUDENÍKOVÁ, E. – ZACHAR, L. 1980a: Novoobjavená sídlisková aglomerácia v Bratislave-Vajnorochoch. In: AVANS za r. 1978, Nitra, s. 254–255.
- STUDENÍKOVÁ, E. – ZACHAR, L. 1980b: Pokračovanie záchranného výskumu v Bratislave-Vajnorochoch. In: AVANS za r. 1979, Nitra, s. 198–199.
- VELDE, B. – DRUC, C., I., 1999: Archaeological Ceramic Materials. Berlin – Heidelberg.
- WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.
- WALDHAUSER, J. a kol. 1993: Die hallstatt- und latènezeitliche Siedlung mit Gräberfeld bei Radovesice in Böhmen. II. Band. Gutachtenauswertung. Praha 1993.
- ZACHAR, L. 1981: Záchranný výskum v Studienke. In: AVANS za r. 1980, Nitra, s. 326–327.
- ZACHAR, L. 1982: Záchranný výskum laténskeho sídliska v Studienke. In: AVANS za r. 1981, Nitra, s. 309–310.
- ZACHAR, L. 1986: Niekoľko nových poznatkov o keltskom oppide na území Bratislavy. In: Najstaršie dejiny Bratislavy. Referáty zo sympózia 28. – 30. októbra 1986. Bratislava, s. 51–61.

LATÈNEZEITLICHE SIEDLUNGSOBJEKTE IN CHORVÁTSKY GROB, ORTSTEIL ČIERNA VODA

ZDENĚK FARKAŠ – PETER NAGY – MILOŠ GREGOR

Die Ortschaft Čierna Voda, ein Teil der Gemeinde Chorvátsky Grob, Bez. Senec in der Südwestslowakei liegt auf einer sanft gewellten Tiefebene nordöstlich der Gemeinde Vajnory, dem Stadtteil von Bratislava, am Südwestrand vom heute bereits durch Meliorationen deutlich eingeschränkten Sumpfgebiet Jurský Šúr (Abb. 1). Aus der ursprünglichen Inundation der Donauarme mit einem dichten Netz von Wasserläufen, die dauerhaftere sowie gelegentliche Wasserflächen und Weichländer versorgt haben, ragten in der Vergangenheit nur niedrige, gar nicht oder nur selten überschwemmte Dünen mit einer relativ dicht belegten Besiedlung aus verschiedenen Vorzeitperioden (z. B. Janšák 1933–34, 64; Mazálek 1954, 10; Studeníková – Zachar 1980a, 254 ff.; 1980b, 198 ff.).

Auf einer solchen Düne, die in nordöstlicher Richtung zur Gemeinde Slovenský Grob weiter verläuft, liegt auch der Ostteil der Ortschaft Čierna Voda. Beim Wegtragen des Humus im Laufe des Fundamentbaus für den Rundweg um eine Gruppe von Familienhäusern und während der Ausschachtung von Erdaushüben fürs Ingenieurnetz wurden im höchstgelegenen Teil der Baufläche in einer Meereshöhe von 131 bis 132 m vier Objekte aus der Latènezeit gestört. Das fünfte Objekt konnte man bei der Erweiterung der Sonde in der Nähe eines Töpferofens (Objekt 2/04) erfassen.

Das Objekt 1/04 hat sich im Erdaushub für Wasserleitung angezeichnet. Die Wände von einem Grubenhaus, vermutlich nach Beendigung der Originalfunktion teilweise zusammengestürzt und durch Wasser aufgeschlämmt, fielen bogenförmig zur Flachsohle ab, die aus hellem, gelbbraunem Sand bestand. Bei der schmaleren Westwand, etwa in deren Mitte wurde auf der Bodenebene eine Pfostengrube erfasst.

Ausmaße: erhaltene L. 4,18 m, erhaltene, aber nicht ursprüngliche Breite 2,7 m. Die Eintiefung in den Untergrund unterhalb der 0,6 m dicken Ackerkrume betrug 0,2 bis 0,34 m. Die Sohle lag somit in einer Meereshöhe von 129,61 bis 129,75 m (Abb. 2, 3, 5, 6).

Funde: Aus der Füllung (auch durch Erdmaschinen ausgehoben) wurden 123 Keramikfragmente gewonnen, von denen man 10 in die Zeit der Lengyel-Kultur einsetzt (Abb. 4: A), 65 Stück von Lehmewurf, manche mit Spuren nach Kreisöffnungen charakteristisch für die Roste von Töpferöfen (wahrscheinlich stammen sie aus der Destruktion des Objekt 2/04), 113 Tierknochenfragmente, 3 Silexe, ein Eisenband und ein Stück von reinem Graphit stammend aus dem Gebiet westlich der Slowakei, z. B. aus Österreich, Mähren oder Böhmen (Abb. 7, 8, 20: 1–3, 14).

Das Objekt 2/04 hat sich in der Südwand des Aushubs angezeichnet, als ein deutlicher Fleck mit rotgebranntem Lehm sowie mit größeren grauen Blöcken von kompaktem, doch sekundär verschobenem Lehmewurf (Abb. 2 und 3). Nach Säuberung und Präparation hat sich gezeigt, dass es um Relikt eines stark beschädigten Töpferofens geht, mit südöstlich orientiertem Vorherd, der aus zwei in den Untergrund eingetieften Lappen bestand. Von dem vertikalen Zweikammerofen blieben nur Teile vom Rost erhalten, mit Luftlöchern und einem Ausstrich der Heizkanäle, die in der Feuerstelle ausmünden. Der zerbrochene Lehmrost mit abgeglätteter Oberfläche lag in zwei bis drei Schichten übereinander. In einzelnen erhaltenen Waben befanden sich Öffnungen mit einem Durchmesser von rund 5 cm. Die Entfernung von den Mitten der einzelnen Öffnungen schwankte zwischen 16 und 18 cm.

Ausmaße: vorausgesetzter Durchmesser des Rosts 1,7 m, L. 2,36 m, Eintiefung in den Untergrund 0,3 bis 0,34 m, die Sohle befand sich somit in einer Höhe von 129,65 bis 129,61 m ü. d. M. (Abb. 9 und 10).

Funde: Fragmente vom Rost (Abb. 11 und 12).

Das Objekt 3/04 lag südlich vom Objekt 2/04 (Abb. 9) und war damit durch die Pfostengrube A verbunden. Es hatte die Form eines Rechtecks mit abgerundeten Ecken und war in Richtung Südwesten – Nordosten orientiert. Die Wände fielen bogenförmig ab zur relativ flachen Sohle, deutlich aufgewühlt durch die Tätigkeit von Feldnagern. Die Tragkonstruktion des Dachs stützte sich vermutlich auf zwei Pfosten in der Mitte der Kurzseiten. In der Achse des Baus, in einer Linie mit den Pfostengruben C und D waren zwei weitere Gruben, E und F, doch viel seichter als die vorangehenden. Außerdem befand sich in der Westecke des Grubenhauses die Grube G. Ungefähr in der Mitte hat die Nordwand des Objekts eine ovale, vermutlich doppelte Pfostengrube geschnitten, die sowohl in den Innenraum als auch in den Außenraum vom Objekt 3/04 eingegriffen hat. Sie bildete wahrscheinlich das Paar zum Pfosten A, hat jedoch den westlichen Lappen vom Vorherd des Objekt 2/04 nicht berührt.

Ausmaße: 4,94 x 2,52 m, Eintiefung 0,31 m (129,64 M ü. d. M.) unterhalb der oberen Untergrundebene (Abb. 9 und 10).

Funde: Aus der Füllung wurden 162 Keramikfragmente ausgehoben, 11 davon kann man der Zeit der Lengyel-Kultur (weiter LgK) beimessen, 17 Lehmewurf Fragmente, 43 Tierknochen, ein Schneckenhaus, 8 Silexe (3 weitere aus der Schicht dicht an der Wand des Objektes), eine kleine Eisenspitze (von einer Nadel?), 2 Eisenbruchstücke und Teil eines Tonrads gemacht aus einer Scherbe von latènezeitlichem Gefäß (Abb. 4: B, 13, 20: 4, 9–11, 13).

Das Objekt 5/04 befand sich etwa 4,5 m östlich des Objekt 3/04 (Abb. 2 und 3). In den Untergrund aus sandigem gelbbraunem Sediment hat man ein Objekt in Form eines unregelmäßigen Rechtecks mit abgerundeten Ecken eingetieft, das mit seiner Längsachse ungefähr in Richtung Nordwesten – Südosten orientiert war. Die Wände des Objektes bis auf den Nordteil sind steil zur geraden Sohle abgefallen. Obwohl das Objekt 5/04 mit sei-

ner Form sowie Größe an gewöhnliche, teilweise eingetiefte Hütten erinnert, wurden darin keine Pfostengruben erfasst.

Ausmaße: 3,8 x 2,06 m, die Sohle lag in einer Tiefe von 0,26 bis 0,28 m (129,69 m ü. d. M.) von der oberen Ebene des Untergrundes (Abb. 3, 17 und 18).

Funde: Aus der Füllung stammen 36 Keramikfragmente, zwei davon aus der Zeit der LgK, 1 Lehmewurffragment und 20 Tierknochenfragmente (Abb. 19).

Das Objekt 4/04 lag 81 m westlich der Gruppe von Objekten 1–3 und 5/04. Es war teilweise in den Untergrund eingetieft und ursprünglich hatte es einen rechteckigen Grundriss mit Flachsohle und Orientation Westen – Osten. Bei der Mitte der östlichen, kürzeren Wand wurde die Pfostengrube A gefunden. Die Grube B lag exzentrisch verschoben, von der Zentralachse zur Südseite des Objektes.

Ausmaße: 3,6 x 3 (?) m. Die ursprüngliche Länge konnte jedoch etwas kürzer sein, denn die Ostwand vom Objekt 4/04 wurde vermutlich im Laufe des Untergangsprozesses teilweise geschrägt und erweitert durch Aufschlammung. Die Sohle lag in einer Tiefe von 32 bis 33 cm (131,11 bis 130,12 m ü. d. M.) von der oberen Ebene des Untergrundes (Abb. 2, 14 und 15).

Funde: Aus der Füllung wurden 66 Keramikfragmente ausgehoben, 5 davon aus der Zeit der LgK, 14 Lehmewurfstücke, Fragment von einem Eisengegenstand, ein Wetzstein und 11 Tierknochen (Abb. 19, 20: 7 und 8).

Die Objekte 1, 3, 4, und 5/04 kann man zu den Schutzhütten vom Grubenhaus-Charakter aus der Latènezeit reihen, bei den Objekt 1, 3 und 4/04 mit einer Tragkonstruktion des Dachs gestützt auf zwei Pfosten im Innenraum des Baus, nah an der Mitte von dessen Kurzseiten. Eine kompliziertere Situation ist im Objekt 3/04 belegt, wo die Hauptpfostengruben in der Längsachse des Objekts durch zwei weitere ergänzt wurden, in denen dünnere und seichter eingelassene Pfosten standen. Man kann nicht ausschließen, dass sie die Konstruktion von einem Walmdach trugen (Waldhauser a kol. 1993, 350, Abb. 164). Weitere Pfostengruben in und bei der Nordwand der Hütte hingen bereits vermutlich mit deren spezifischen Funktion zusammen. Wahrscheinlich diente sie als ein wirtschaftliches oder Produktionsobjekt, direkt verbunden mit dem Schutzdach über dem Töpferofen (Objekt 2/04). Nur in der „Hütte“ 5/04 konnte man keine Spuren von tragender Pfostenkonstruktion des Dachs erfassen. Ähnliche Bauten sind jedoch auch in anderen Siedlungen der Latènezeit nicht unbekannt (Waldhauser a kol. 1993, Abb. 164; Waldhauser 2001, 56 ff.).

Zu den Wirtschaftsobjekten mit Erzeugungsfunktion kann man vielleicht die Schutzhütte bezeichnet als Objekt 3/04 reihen, verbunden mit dem vertikalen Zweikammer-Töpferofen mit vermutlich kreisförmigem Rost (\varnothing rund 1,7 m), laut der erhaltenen Fragmente mit einer Stärke von 5 bis 12 cm (ursprüngliche Mächtigkeit des Rosts ist stellenweise erhöht durch sekundär angeschmolzene Sandschichten, offenbar nach einem Schadensfall an der Vorrichtung) und mit kreisförmigen Luftlöchern mit einem \varnothing von rund 5 cm. Sie wurden durch „Ummauern“ von Holzpflocken gemacht, deren Abdrücke am Rost erhalten blieben. Eine niedrige Brandstufe des Rosts, rund 300 °C, deutet auf einen Schadensfall und nachfolgende Liquidation des Ofens noch vor dem Erstbrand einer Beschickung hin. Die Pfostengruben an der Schnittstelle von Objekt 2 und 3/04 waren vielleicht Teile eines Schutzdachs über dem Ofen, das ihn vor allem beim Brennvorgang der Beschickung vor Unwetter beschützen sollte. Mit Töpferproduktion kann man offenbar auch ein Stück Graphit mährischer, österreichischer oder böhmischer Herkunft verbinden, das in der Zuschüttung des Objekt 1/04 gefunden wurde.

In der Latènezeit entstand in Čierna Voda eine Siedlung bestehend vermutlich aus selbständigen, geschlossenen Wirtschaftsanwesen, Gehöften. Zu einem davon gehörten vielleicht auch die Objekt 1, 2, 3 und 5/04. Eine genauere Zeiteinsetzung der Fundstelle oder die Verfolgung einer eventuellen zeitlichen Nacheinanderfolge von einzelnen Objekten ist jedoch durch den ziemlich fragmentarischen Zustand der Keramik erschwert, als auch durch die Absenz von chronologisch bedeutenden Metallgegenständen, z. B. Fibeln.

Die Absenz von bemalter Keramik, Schüsseln vom Typ „Békásmegyér“, sog. dakischen Importen und Töpfen mit keulenförmig verdicktem Rand deutet an, dass der untersuchte Teil der Siedlung in Čierna Voda älter ist als die meisten Funde aus der oppidalen Struktur auf dem Gebiet vom heutigen Bratislava und der befestigten Siedlung auf Devín (Zachar 1986, 51 ff.; Pieta – Zachar 1993, 157 ff.; Čambal 2004). Zu den Schüsseln mit ausgebogenem oder eingezogenem Rand finden wir Analogien an mehreren Fundstellen, z. B. auf Staré Hradisko in Mähren (Meduna 1970, Taf. 40, 47, 53), in Nitra-Šindolka (Březinová 2000) oder Studienka im Záhorie-Gebiet (unpubliziertes Material von L. Zachar im SNM-AM) und sie werden rahmenhaft in die Periode LC, vor allem aber LC₂ datiert (Zachar 1981, 326; 1982, 309; Březinová 2000, 19; Březinová – Hečková 1994, 77), mit eventueller Teilüberdauer bis zum LD1 (Čižmář 1993, 402).

*PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Žižkova 12,
810 06 Bratislava, P.O. BOX 13
archeolog@snm.sk*

*Mgr. Peter Nagy, Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Žižkova 12,
810 06 Bratislava, P.O. BOX 13
p.nagy.engerau@zoznam.sk*

*Mgr. Miloš Gregor, Geologický ústav, Prírodovedecká fakulta UK, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava
geolgregor@yahoo.com*